

loncsos kuvaszként...
 s a hátgörbitő átok
 ne fogta vón meg a ti szívetek is!
 De éles nyelvek: jó biz az még pörölni!
 Hetven ösztövért esztendő után
 térül-fordul még egy-két gazdag év!
 Rontsatok be a nagy élet-szüretbe
 s facsarjátok ki szikkadt inyetekre
 a szőlőgerezd utolsó levét!

KORSZERŰTLENSÉGEK A MODERN LIRÁBAN

Irtá: UJVÁRI LÁSZLÓ

Az új versirodalomban meglehetősen gyakran találkozunk össze a költővel. Ez első hallásra nem szokatlan, mert verseket általában költők írnak, legalábbis úgy volna helyénvaló, hogy versírással csak költők foglalkozzanak. Sajnos azonban a költő nem csupán, mint szerző jelenik meg a mű kapcsán, hanem mint főszereplő a műben, ami óriási különbség. Felmerül itt az a kérdés, irodalmilag jogosult-e, hogy a költő önmagát helyezze az irodalmi érdeklődés előterébe és pedig nem amaz emberi tulajdonságaival, amikben másokkal, tehát az olvasóval is közös, hanem éppen azokkal, amelyek másoktól megkülönböztetik. Egy régebbi kor, amely maradék nélkül az egyént tette a dolgok mértékévé és bölcséletében azt vallotta, hogy a világ csak egyéniségünkön keresztül jut tudatunkra, hogy tulajdonképpen azt mi vetítjük ki magunkból, a költő külön világát is elfogadta, hiszen az is az egyén és a rajta keresztül létező világ viszonyát tükrözte. Ez magyarázza meg, hogy mért beszélhettek a költők annyit önmagukról, mért hitte el egy egész nemzedék a költőnek: „az én világom egy álomvilág.” Ahogy gazdasági és társadalmi téren az individualizmus kifejezésre jutott abban, hogy nem állottak korlátok az egyéni kezdeményezés előtt, a költőt sem korlátozta semmi abban, hogy kiépítse a maga világát és azt elfogadottá tegye.

Petőfi már lázadozott a költő külön világa ellen:

*Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
 Saját fájdalmad s örömed:
 Nincs rád szüksége a világnak,*

irta a 19. század költőihöz, azonban még az elkövetkező század nagy magyar költője, Ady is ott vergődik a költő és a valóság világa között.

*Ezerszer gondolt csodaszépet,
 Gondolt halálra, borra, nőre*

a Hortobágy poétája

*De, ha a piszkos, gatyás, bamba
 Társakra s a csordára nézett,
 Eltemette rögtön a nótát:
 Káromkodott vagy füttyörészett.*

A költő önkényes álomvilágát megzavarja a valóság, az a valóság, amelyet pedig neki magának kellene bambaságából felrázni, ahelyett, hogy ő maga is elnémulna tőle. De később mintha Ady maga is érezné, hogy a költő álomvilága korszerűtlen, tiltakozva kiált fel:

*Nem kellenek a megálmodott álmok,
Uj kinok, titkok, vágyak vizén járok,
Röpülj hajóm,
Nem kellenek a megálmodott álmok.*

Napjaink költője már kiesett az álomvilágból, ha csak nem olyan, hogy végkép elszenderedett benne. *József Attila*, amikor leírja ezt a szót, hogy költő, az egész kegyetlen ~~szelberendez~~kedést melléálitja a dolog tényleges valóságában.

*S mondd, mit érlel annak sorsa,
ki költő s fél és így dalol;
felesége a padlót mossa
s ő másolás után lohol...*

Ez a költői iskola már nem az „álomvilágban” született. A líra értelme tökéletesen megváltozott. Korunk a tömegek kora, ennek felemlégetése már szinte közhely számba megy és szinte fölösleges olyan tekintélyre hivatkozni, mint *Le Bon*, aki ezt a felismerést elfogadtatta E korban a lírikus lelki világa csak akkor tarthat érdeklődésre számot, ha megnyilatkozásában nem *egy költő*, hanem *mindenki* érzésvilágát tükrözi. Költő lehetne akárcsak egy és nem több, ám ez az egy is értelmetlenné válna, ha csak a maga *költőiségének* fájdalmát sirná, hiszen rajta kívül más senki se költő és az olvasó pedig szerepénél fogva nem az. A kor költőjét éppen az jellemzi, hogy benne megszólal *mindenki* érzésvilága, az az érzésvilág, amely éppen, hogy csak másokban kifejezésre jutni nem tudott, mert *mindenki* nem költő. A költő feladata nem az, hogy önmagát kiemelje, vagy különválassza a mindenki által átélt, vagy átélhető életformáktól. A művésznek fel kell oldódnia az általános emberi jelenségekben, csaknem személytelenné kell válnia, mint *alkotónak* és csak abban nyilatkozhat meg szabadon, amiben mindenkivel közös, (mindenki alatt egy azonosérdekű embercsoportra kell gondolni). Ez nem azt jelenti, hogy a költő köteles lesüllyedni a kulturából kirekesztett széles tömegek szellemi szintjére és mondjuk, csupán primitív érzelmi skálán szólalhat meg, nem erről van szó, hanem arról, hogy mert a tömeget alkotó egyének *némán* érzik át az ember külső és belső világának élményeit, csak sejtések és sejtelmek homálya dereng bennük, amit maguk megfogalmazni nem tudnak, a költőre, az írástudóra hárul a feladat, hogy értelmet adjon az érzésnek, szóban kifejezze azt, ami másban is végbemegy, vagy végbemehet, ha szótlannul is.

A költő, ha ugyyszólván, mint cselekvő személy áll egy költemény középpontjában, még költői szerepének kihangsúlyozása mellett is általános érdekűvé emelheti a legsajátabb költői ténykedést, azt, hogy verset ír. Ragyogó példaként utalhatunk itt *Kis Ferenc* Csonka versére:

*Anyámat nézem s Rátok gondolok,
bécsi özvegyek, munkásasszonyok.
Ha puskagolyó lenne, míg irom
a szó és sortűz minden verssorom:*

*millió verssor sem volna elég,
hogy bosszút álljon gyötrelmekért!*

A kifejezetten költői tevékenység, a versírás, *Kis Ferenc*-nél csaknem egybefolyik azzal a természetszerű gondolattal, amely ugyyszólván

cselekvő szándékká nő mindenkinél, aki átérzi a bécsi tömegtragédiát. A költő betüvetésére való utalás itt reális összefüggéseket nyer, többet jelez költői sirámnál, mert valósággal a tömeg, tehát *mindenki* cselekvő vágyát fordítja át a maga nyelvére és fejezi ki a maga módján.

Hasonló értelmezéssel találkozhatunk egy másik új költőnél, Vas István-nál is, aki így kiált fel:

*Érzem a vérbebukó vereség keserű ízét még.
ő, ha e hexameter gépfegyver volna, golyókká
válnának szavaim, pattogva, sziszegve kiszállók...*

Valaki költői lénye *mindenki* számára tehát csak akkor jelent érthető és értelmezhető fogalomkört, ha a belőle kisugárzó érzelmi anyag homogén a tömeg érzelmi adottságaival és azzal keveredik. Mert mit jelent számunkra például a sokak által különben igen értékelte ifjú *Weöres Sándor*-nak az a vágya, hogy nagy költő legyen?

*Mi lesz mostan? alig használt, prima hátultöltő semmi.
Pedig én még most akartam egy igen-nagy költő lenni.*

Valami érzelmi közösségből származik vajjon a versírónak az a vágya, hogy ő „egy igen nagy költő” legyen? Ezt a vágyát legalább oly közönyösen fogadjuk, mintha azt írta volna, hogy egy igen nagy segédhivatali bürokrata akarna lenni. A hivatás kiválasztottságának egyéni értékelése van, ami bizony magánügy. Közügy csak akkor válik belőle, ha az elhivatottság úgy jelentkezik, hogy valamennyien azt érezzük, az a száj helyettünk szólal meg oly szépen és figyelemre érdemesen. De helyettünk *Weöres* nem mondhatja, hogy mi nagy-költők akarunk lenni. Hát akarunk? Csudát. Mi egyszerűen szavakat keresünk a más szájában, mert a mi nyelvünk dadog. Az életet akarjuk megfogalmazva hallani. Például így is, ahogy *Forgács Antal*-tól kaptuk:

*Két esztendeig voltam hivatalnok,
ha rá gondolok is undorodom,
s robbanva kimondom: kár volt így fiatalnak lenni.*

Nem azt akarjuk itt kikövetelni, hogy a költő tagadja meg önmagát, tagadja el, hogy költő és amikor verset ír azt mondja magáról, hogy bizony ő nem költő, hanem szalámiügynök. A költő azonban nem megszállott, nem vátesz, nem próféta, még ha a legnagyobbak közül való is és azzal, hogy költő, ne dicsekedjék, hanem cselekedjék. *Hollós-Korvin Lajos* azt írja magáról, hogy:

Uccák, kőből sajtolt város uccáinak énekese vagyok én.

Néhány sor után azonban kiderül, hogy nem az uccát éneklé, hanem önmagát:

*...homlokomon sikolyok, tüllök, dőrejek visszhangja cikázik.
ő, ki hallja kormos reggeleken a gyárszírénák fenyegető dalát?...*

Ime csak két sor és mily széles szakadék költő és olvasó között. Mert ez a költő nem, hogy azt fejezné ki, ami mindenki másban kifejezetlenül benne él, hanem a megfogalmazatlan élményt kisajátítja, önmagáévá teszi, (a maga *homlokára még sikolyok visszhangját* is ráképzeli), egyszerűen azért, mert ő az „uccák énekese”. Sajnálatos félreértése ez az új irának, a költő szerepének, amit kissé elvonatkoztatottan, de mégis világos értelemmel *Fodor József* így fogalmazott meg:

*...ismer engem Az, ki tudja,
Hogy nekem itt más nem kell semmi:*

*Mint sugalmának
Hü vagy gyarló ajka lenni:
Mihez képest élek vidulva,
Vagy megtölt nehéz bánat.*

Érthetetlen, hogy éppen olyanok, akik a kollektív életszemléletet vallják, tévednék bele önfeledten a *költő* egyéni és társadalomfölötti szerepkörébe. Itt van például egy ugyancsak fiatalember, a törekvő *Lukács Imre*, aki nemrég jelentetett meg egy verseskötetet *Rab költő* címen. Már a cím is kifejezésre juttatja, hogy a versek szerzője egyrészt rabnak, másrészt költőnek tartja magát, sőt összevont értelemben rab költőnek. Ez a homlokon hirdetett önvélemény kissé gyanúteltő, nem annyira a rabságot, mint inkább a költőiséget illetően. Mert azzal a feltevessel kell számolnunk, hogy vagy költő írta és akkor fölösleges a szerzőnek önkezűleg költői lényére utalni, vagy annyira nem költő, hogy a cím és rangbitorlás sem segít rajta. Ez vonatkozik a kérdés felszínére. De nézzük a kérdés lényegét.

*Rab vagyok, rab költő, akit a Rend bezárt...
S fáradt kezemből a toll lomhán kiesik.*

írja Lukács Imre, aki bár néhány prózai sorban a kötet elején világosan kifejti, hogy: „Rabok költője maga is csak rab lehet!” mégsem arról ír versben, hogy rab, hanem, hogy rab költő. Ez a megkülönböztetés merőben fölösleges. Hiszen a „Rab költő” is ismeretlen érzelmeket érintene, ha mindenki nem érezné úgy, hogy valamennyien egy kissé rabok vagyunk ebben a világban. De mert éppen mindenki rabnak érzi magát, sőt sokan tényleges rabságot is átéltek, a rabság irtózata valósággal közös élményként vár megszólalásra. A *költő* kihangsúlyozott rabsága tehát csak elidegenítően hathat, a megelevenítő ábrázolás és a ténylegesen elmélyült líra helyett. Lukács az „áristom homályán” valósággal izolálja magát, nem csupán mert „társak nélkül, ...némán, egyedül” él, de magatartása azé a költőé, aki azzal van elfoglalva, hogy nézi mint „kecmerg a toll kezem alatt a vézna papíron”. Jóllehet, a kor tünete az is, hogy a szabad gondolat hordozóit némaságra ítélik, a *tömeg* korának lírikusa még sem csak a maga néma lelkét szólaltatja meg, hanem mindenkiét. Ujra Kis Ferencet kell idéznünk, aki a *Falak között* eképpen szólal meg:

*Van egy angol vécé s, közvetlen az ajtó
mellett kőkorszóban az édes ivóvíz
példázza sorsomat s társaim sorsát, hogy:
mindegyikőnk egy-egy gyöngyöző korszóvíz!
s nap-nap után frisset hoznak... Hozhatnak! mit
számít az ha olykor kimernek egy embert?
mintha hullámokat kaszálnának, mintha
fésülni akarnák a háborgó tengert!*

Nem állítjuk, hogy a világirodalom példatárából ép' úgy hiányzik a költői hivalkodás, mint mondjuk Kis Ferenc költészetéből, de ha elég bátorságunk van ahhoz, hogy korunk esztétikai szemléletével elutasítsuk magunktól letűnt korok mumifikált irodalmi torzszülötteit, amelyeket a hagyomány tiszteletének rosszulértelmezett módján kegyeletünkbe akarnak csempészni, úgy nyugodtan elutasíthatjuk az irodalmi örökségnek még azt a fajtáját is, amely a mai költők öntetszelgésében reinkarnálódik és amely módfelelt méltatlan már a mi világunkhoz.